
הר הזיתים בתולדות ישר

Author(s): ש. קרויס

Reviewed work(s):

Source: *Zion* / ציון, Vol. תרצ"ט, חוברת רביעית (תרצ"ט), pp. 170-176

Published by: [Historical Society of Israel/](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70050012>

Accessed: 12/11/2011 15:34

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel/ is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

זוטר

שמואל קרויס

הר הזיתים – בתולדות ישו

המאמר הזה מוקדש לידידי פרופ' ד"ר א. בייכלר
ראש בית מדרש הרבנים אשר בלונדון ליובל שבעים שנה להולדתו.

אף שכתבתי ספר שלם¹ על החומר אשר אנו רגילים לציין אצלנו כ"תולדות ישו" ופירסמתי טכסטים חדשים באותו ענין והרביתי לבארם במאמרים שונים² — לא שמתי לב לעובדה, שבספור, אשר, כידוע, הוא הולך ורווח בקרב עמנו בלי שם מחברו, ניתנה לפרט אחד מסגרת מיוחדת, והוא הר הזיתים. וטרם אגש לברור אצטט את הדברים בלשונם.

1. ישו מתגורר בירושלים ועושה עצמו משיח וחכמי ישראל רוצים לתפשו ולעשות משפטו, אך לא הכירו אותו לפי פרצופו, כי התחכם להסתתר ולהתערב בין תלמידיו ויתר עולי הרגל (לפי מקצת הספורים עשו להם כל תלמידיו מלבוש לבן השווה לכלם, ובו התלבש גם ישו). במצב זה נאמר (ת"י כ"י שטרסבורג אצל ק' ת"י עמ' 44)³ „נתקצצו יש[ראל]“⁴ והלכו ושאלו בשלומם של יש[ראל] שבאו מכל המקומות להתפלל בחג המצות בהר הזיתים ונכנסו החכמים במדרש, שהיו שם אותם שבאו מאנטוביאה והיה אותו הרשע עמאם ונכנס [יהודה] גיסא⁵ עמאם, הניח כל הקהל ונתן כריעה לישו הרשע, מיד הבינו החכמים, עמדו עליו והחזיקו בו“.

2. שונה המצב לפי ספור אחר (כ"י וינא אצל ק' ת"י עמ' 86): ישו כבר נהרג, ולישראל מלחמה עם תלמידיו, כת הנוצרים, שהם עוד נכללים בקרב היהודים ומבלבלים את רוחם ואת תפלתם, ורצונם של חכמי ישראל הוא להבדילם ולהרחיקם מכל וכל. את מחשבתם זו הם הפיקו בעזרתו של שמעון כיפה (= פטרוס). וזה לשון הספור: „בעת ההיא ... והיה יצא קול לו מהאבן“⁶ ושהיה לו חכמה רבה ויקנאו בו להיות בישראל, וידע ר' שמעון מהקנאה, מה עשה, עלה בזמן סוכות על הר הזיתים ביום הושענא רבה, והתחילו לדבר עם ר' שמעון והוא היה נוצחם בכל החכמות ולא היה להם יכולת להשיבו כי חרדו ממנו“.

(1) קרויס, דאס לעבן ישו נאך ייד קוועללען (ברלין 1902). להלן אצטט בקצור: ס' ת"י.

- (2) למשל REJ שנה ס"ב 28 וא"י; MGWJ שנה ע"ו 585—630; ע"ו 44—61.
- (3) כ"י זה עתיק הוא ויש לו ערך רב; ע"י מאמרי MGWJ כנזכר בהערה 2.
- (4) הרשות אתי להשלים את החסר בכ"י זה כי אחרי פירסומו קבלתי כ"י דומה לו בכתבו ובלשונו ובתכנו מאת המנחם ר' דוד כהנא מאודיסא וכ"י זה נשאר בקיומו.
- (5) השלמתי המלה [יהודה] רק לשם הבנה, ובכ"י עצמו לא נצרך.
- (6) גם על פרט זה לא השגחתי מקודם, וסבור אני עכשו שבעל הספור רומז בזה על שמעון Stylites שהוא אחד מקדושיהם (מת 459) ויצא לו שם ע"י מעשהו, וזר מעשהו, שכל ימיו (משך 37 שנים) בלה על גבי עמוד גבוה בקרבת אנטוביאה, וכבר ראינו שבהמשך זה נזכרה אנט' בת"י. כמובן ערבב בעל ת"י שתי תמונות זו עם זו.

3. ועוד שלישית: בת"י באידית⁷ אותו המצב בערך, ויהודה גיסא מדבר אל החכמים (אני מתרגם עברית): „למחר בבאנו מהר כשדים⁸ להכנס בבית המקדש תתנו לנו שלום, שהרי שלום אתם נותנים לכל מי שבא לחוג את חג הפסח, ואני אלך בקומה זקופה, ואתם תנו דעתכם: למי אשר אשתחוה לו — הוא הוא ישו עצמו.“

האכסמפלאר אשר ניתן לי בשעתו ע"י המו"ל מוגה כראוי בכתיבת ידו הוא; וזהו מה שהעיר למלות „הר כשדים“: „נקרא אולי כן על פי מ"א י"א ז' (כוונתו על הפסוק „בהר אשר על פני ירושלים“), ועי' מ"ב כ"ג י"ג („הר המשחית“)“; ואני ממלא את דברו: בתרגום יונתן לשם: „וית במתא דעל אפי ירושלים דמדורים לטור זיתא דבנא שלמה“ ... ושני הפסוקים לדבר אחד כוונו, והעקר שלדעת התרגום הר המשחית = הר המשחה = טור זיתא = הר הזיתים; ועי' מלונז של גיסיניוס (הוצאה 16) שמביא בזה דעת החוקרים המודרניים, ובתוכם דעתו של הירונימוס שתרגם *mons offensionis* והוא ידוע ומפורסם בעולם הנצרות. אמנם בימייה נ"א כ"ה „הר המשחית“ הוא כנוי לבבל, ומכאן בת"י האידית שלנו „הר כשדים“; וגם זה תדוש, כי רק בדרך כרוכרים בא בעל ת"י זה לידי הבטוי הזה „הר כשדים“, ומה לו לבחר בבטוי זה? ולמה לא כתב פשוט „הר הזיתים“ כחביריו יתר בעלי ת"י? לשאלה זו אין לי פתרון, אם לא בדרך זו: נאמר (זכריה י"ד ד') „הר הזיתים אשר על פני ירושלים מקדם“, והוא אולי דרש „גזרה שווה“: נאמר כאן קדם (=הר הזיתים) ונאמר ארץ קדם (בראשית כ"ג ו'), הררי קדם (במדבר כ"ג ו'), מלאו מקדם (ישעיה ב' ו') — מה אלה כשדים אף זה כשדים, וביחוד שהכשדים מלאו קסמים מ„קדם“, והרי ישו נדון גם מטעם כשפים! על אודות „רמזים“ כאלה עי' שטיינשניידר, פולימישע אונד אפולוג' ליט' עמ' 297.

טופסי ת"י רבים הם למיניהם, ולפי ידיעתי אין זכר להר הזיתים אף באחד מהם. אבל ראינו שג' טופסים, שונים זה מזה, מתכוונים בענין זה לאותו דבר, ועל פי שלשה עדים יקום דבר. אמנם חילוק רב בין 1 (שאליו מצטרף גם 3) ובין 2, שלפי הראשון תועד ההוא היה זמנו בחג המצות, ולפי האחרון היה בזמן סוכות, ביום הושענא רבה. את הראשון מכריחה הסיטואציה לכך, שהרי העובדה חלה בישו עצמו ובימי משפטו עת התגוררו בירושלים, ואי אפשר היה להעלים עין שהוא בימי חג הפסח: השני אמנם חפשי הוא בדעתו ועל שום מה הוא קובע את זמן המאורעות לחג הסוכות דוקא, ולא זאת, בלבד אלא ביום הושענא רבה, ומקום המאורע הוא הר הזיתים? אין זאת — והסבר אחר אין לדעתי למצא — אלא מפני שבידוע לו שלאספות כאלה נועד הר הזיתים, וממילא שגם זמנו ניתן, דהיינו יום-הושענא רבה, דהא בהא תליא, וטעם זה מספיק גם למחברו של 1, כי לולי ידיעתו זו לא היה קובע את הר הזיתים למקום הועד⁹.

לא רחוק הוא לשער, מה מביאם לידי כך, כי קרוב הוא, שכן אינו אלא מנהג זמנם, וזכות היה, שתי כתות מתנצחות זו עם זו, ובכך ניתנה למעשה אותה המסגרת שהיתה רגילה בימי תבורו של הספור¹⁰.

(7) Brich Bischoff איין ייד' דייטש' לעבען ישו (לייפציג 1895) עמ' 35.

(8) אין אני חושד את המו"ל בישוף, שהיה מלומד כל צרכו, שטעה בקריאת כ"י זה. ובאותם הימים גם הכרתיו פנים אל פנים והיה יכול להסתייע בי. אחרי כן נעשה אנטישמי מובהק.

(9) בחבורי ת"י עם פירושם התחשבתי כראוי עם הר הזיתים בחיי ישו, ע"ש.

(10) וזהו דבר רגיל שהמחברים המאוחרים לשעת המעשה נותנים תיאור מעשים קדומים לפי מנהגי זמנם.

מה שנעשה על הר הזיתים מדי שנה בשנה בימי חג הסוכות ידוע מכבר; שם התנהלה מלחמת תנופה נגד הקראים. ואלה הם דברי הראב"ד (ס' הקבלה, הוצ' גייבויער עמ' 79, וכן הוא ביוחסין דפוס לונדון א' 215): „ומעט מהם במצרים ומעט מהם היו בארץ הצבי, וכשהיו ישראל חוגגים את חג הסוכות בהר הזיתים היו חונים בהר, מחנות מחנות אלהים אלו את אלו ומברכין אלו את אלו, והמינים (נ"א והצדוקים) חונים נגדם כשני חשיפי עינים והיו הרבנים מוציאים ספר תורה ומחרימין שמות המינים בפניהם והם שותקים כמו כלבים אלמים לא יוכלו לנבוח..."

וכמו כן ידוע מכבר מה שכתוב בס' חסידים (הוצ' מ"נ סי' תר"ל ומובא ע"י הרב שמחה אסף העונשין אחרי חתימת התלמוד עמ' 57¹¹) בתור מעשה נורא, הנוגע אף הוא לאותו ענין: „ורב היי היה עולה בכל שנה לירושלים מבבל והיה שם בחג הסוכות, כי היו מקיפין את הר הזיתים בהושענא רבה ז' פעמים ואומרים מזמורים שסידר להם רב היי" (א' עפשטיין סובר שהדברים הם דברי אגדה, והרב אסף מעיר על המנהג כלו וכתב שמנהג זה נמשך מאות בשנים עד שנכבשה ירושלים לפני נוסעי הצלב וכו', ואני דעתי כדעתו, להוציא מלב האמר¹²) שלא האריך המנהג ימים רבים¹³).

עוד מעשה נורא נמסר באגרתו של בן מאיר ראש הישיבה על אודות „ר' מוסי שנהרג בעזרה מתחת יד זרע ענן" (ע"י בורנשטיין בס' היובל לנ' סקולוב עמ' 63, והובא הרבה פעמים), והנה הלשון „נהרג בעזרה" לקוח מן התלמוד ויש בו צד המליצה, ולמעשה אל נכון שיער בו ש' פוזנסקי¹⁴), שהכוונה למה שנעשה על הר הזיתים, מפני שהר הזיתים מכונים כידוע מול שערי רחמים, כלומר, בית המקדש או העזרה. מן המעשה יש להוציא שריב וקטטה ומהומות רבות אירעו בין העולים לרגל מסבת שייכותם לשתי כתות, ותהי הצעקה רבה מאד עד שנשמעה בבית המלכות וחרה אפה של הממשלה אשר ברמלה ואסרה על היהודים להוציא חרם על מי שהוא. אגב: העולים האלה הביאו בודאי הרבה כסף לירושלים ובמקצת היו חייהם של היהודים בעיר היו תלויים במנהג זה. אבל לנו חשוב הוא הכנוי „עזרה" — עד כה חביב להם „מקדש מעט" זה!

כנראה לא רק שחנו על מעלה הר הזיתים ועל שפיו והביטו במשאת נפש על הר הבית שכנגדם, אלא מקדש מעט ממש היה בידם על הר הזיתים¹⁵) ודבר זה יוצא כבר מן ת"י 1 „ונכנסו חכמים במדרש, שהיו שם אותם ש"בא מאנטוכיא", ואין מדרש אלא בצד בית הכנסת או הוא הוא; או אולי יותר נכון שהמחבר ידע או שמע שיש „מדרסה" של המוסלמים על הר הבית, ובדמותו ובצלמו דמה בנפשו גם את „מדרש"

11) הארכתי בו במאמרי „הר הזיתים במנהגי היהודים" בגרמנית (יאהרבוך פיר ייד' געש' אונד ליטעראטור, ברלין 1919, 38—52).

12) א. מ. לונץ במ"ע ירושלים א' 65 בהערה (אז היה ידוע רק המעשה באוצר טוב, ע"י להלן). לונץ מניח שנמשך כ־50 שנה „והשביתו המונגולים הפראים..."

13) את התחלתו של המנהג ע"י להלן.

14) בס' היובל לכבוד א' שווארץ עמ' 481 בהערה 2; ועוד פוזנ' בספרו בבילון' גאונים אים נאך גאונ' צייטאלטער עמ' 86, ושם הראה, בקורות המנהג הזה, על REJ שנה מ"ח 149 ושם 153, ועל JQR. NS. א' 67, ועל ספרו זה עמ' 89, ועל ZDMG ס"ח 122.

15) ע"י בן ציון דינבורג, „בית תפלה ומדרש ליהודים על הר הבית בימי הערבים (ציון ג' 54—87); חקירה מלומדה ומספיקה — אבל ת"י מכריע! „המדרש" הוא על הר הזיתים.

של היהודים. המחבר הזה מדבר על העולים שבאו מאנטוכיאה כלומר מסוריא — בגלל ישו, אבל מקודם הודיע בפירוש „שבאו מכל המקומות להתפלל“, ומצרים בודאי בכלל, ולפי מה שהובא בס' חסידים גם בבל כמותה.

איך ועל סמך מה החזיקו היהודים בהר הזיתים? התשובה ניתנת ע"י המכתב שהוא שרמזנו עליו (נדפס ע"י א' הרבני ב"אוצר טוב" של ברלינר ג' תרל"ז 77—81, ואח"כ ע"י יעקב מאגן בספרו על היהודים תחת ממשלת הפטימידיים¹⁶), והחכם הזה קבע את תאריך המכתב לשנת 1057) ובו מודעה רבה על מה שנעשה בראשית ממשלת הערבים בארץ: „ומדיעים לכם אנו עדת הרבנים הכתה העלובה (בשעת המכתב ידם של הקראים על העלייה!) ... ואין לנו נחמה כי אם בסובבנו על השערים להשתחוות ולבקש רחמים וסליחה לשוב אל ירושלים ברחמים לטהר מקדשו (א"כ החובה עליהם לטהר את מקום המקדש של — המוסלמים אשר על הר הבית) ... וזה תמיד בקשתינו כן במקדש מעט כן בהר הזיתים בהקבץ אחינו בני ישראל אל ירושלים בחדש תשרי ... (כאן החסרתי אני) ומאת אלהינו היתה זאת כי הטא עלינו חסד לפני מלכות ישמעאל בעת אשר פשטה ידם ולכדו את ארץ הצבי מיד אדום ובאו ירושלים ... (החסרתי אני) וקנו הר הזיתים אשר עמדה השכינה עליו ... הוא המקום אשר נתפלל בו בימות החגים (= סוכות) מול היכל ה' ביום הושענא ... (החסרתי אני), לולי כן ... השוכנים עם בני קינר (הנצורים!) ... (ומסיים בשבח השליח ר' יונה הזקן „ונכתוב שמו ושם אבותיו בס' הזכרונות אותן על הר הזיתים נגד מקדש ה' בברכות ותפלות“...) אגב: גאולת מקום בית המקדש וטיהורו ע"י היהודים — נמסר גם בדרך אגדה ונפוץ מאד¹⁷“. אגדות רבות פורחות באויר גם בדבר בנין מסגד עומר.

ב. דינבורג (ישראל בגולה א' 1 עמ' 60) מביא דברי השופט מגיר אל דין I „בבנות עבד אלמליך בן מרון „כפת אל-צ'חרה“ ומסגד אל אקצא העמיד עשר משפחות יהודים למשרתי החרם ... עד אשר בא עמר בן עבד אל עזיז האדוק ויקח המשרה הזאת מידם וישימנה על עבדי החרם“.

במאמר „היהודים והר הבית אחרי כבוש ירושלים ע"י עומר“ („ציון“ ב' (99 וא') הסיק מר מ. שובה את המסקנה שהערבים שינו את החלטתם בנוגע לרשיון לטובת היהודים שהם יבנו את בית מקדשם לצרכם, ושנמסר ליהודים מקום תפלה אחר לא רחוק מהמקום הראשון, אולם אף הוא בגבולות בית המקדש (ר"ל על הר הבית). אמנם לכל ראות עינינו אין בית תפלתם של היהודים בראש וראשונה על הר הבית, אלא על הר הזיתים, ושובה כבר נוטה לדעה זו בכתבו (שם הערה 20): „כדאי אולי להתעכב עוד על התאמה אחת: הר הזיתים בתור מקום קדוש“. ולי נתאמת הרעיון הזה מכמה צדדים, שבארתי, ות"י מכריע! מתי ניתנה להם רשות כזאת? גם על שאלה זו דן שובה, אלא שהוא רואה כאן שורה של מאורעות (מקום תפלה ליהודים בהר הבית, מקום תפלה שני לא רחוק ממנו, שרות בהיכל ושרות בעיר), ואני רואה בזה רק מקום תפלה אחד, הוא על הר הזיתים, ואת מקום התפלה זה כנר לפעמים „שער רחמים“ ושאר כנויים, ובנוגע להר הבית קבלו רק הבטחות שנשארו מעל, ולבסוף היו מרוצים בהר הזיתים, אשר בו דבקו באהבה, כי עכ"פ ראו בעיניהם את מקום בית מקדשם. אמנם ב. דינבורג (בהערות למאמרו של שובה, ציון, שם, 106) הראה על העובדה שגם

(16) היהודים במצרים ובפלשתיני תחת הפטימידיים (באנגלית) ב' כרכים.

17 לאחרונה חיים בלור, דאס געליעבטע לאנד (וינא 1937) עמ' 29.

אצל ר' פתחיה (סבובו בא"י חל 1180—1185 לערך) נשתמרה המסורת כי מסגד עומר נבנה לכתחלה בתור בית תפלה ליהודים ע"י מלך הישמעאלים, אך לדעתי דבר זה אינו מכריע, כי פתחיה רק שמועות שמע והיטיב את לבו באגדות שנכנסו אל אזניו. כאן עלי לסלק קושיא אחת שאולי יש להקשות על דברי. כי הנה שובה ודינבורג (באותו מאמר) מביאים את העדות של סלמון בן ירוחם ושל סהל בן מצליח שלאחר 500 שנים של איסור שבוטל וכי שוב הותר ליהודים, בראשית ממשלתם של הערבים, לבוא לירושלים ולשבת בה. דבר זה סותר לכאורה את מה שכתבתי אני (בידיעות החברה העברית לחקירת א"י ולתיקוניה שנה ד' חוברת ג' 52—60) שהאיסור שאסרו על היהודים (מימי קיסר הדרינוס ואילך) לבוא לירושלימה אינו מבוסס כלל כאמת היסטורית, אלא סופרי הנוצרים נתנו לדבר הסבר זה וצורה זאת; ועתה אוסיף ואומר שגם מה ששמעו סלמון וסהל אינו אלא הד קולם של הנוצרים, והנוצרים הלא יכלו להביא ראיה לדבריהם ממה שמצאו כתוב בספריהם הם, וביחוד על סמך זה שבימי הרקליוס הוצא באמת האיסור לפועל, עובדה שאין להטיל בה ספק — זה ולא יותר, והשאר רשמו מתוך אגדות רווחות.

ראיה נוספת: שובה מעתיק (שם) את לשונו של תיאופניס שמוסר לנו מאורע (?) אחד חשוב באמרי: „בשנה זו התחיל עומר לבנות את ההיכל בירושלים והבנין לא עמד אלא נפל. כששאל על סבת הדבר אמרו לו היהודים: אם לא תסירו את הצלב שעל הכנסייה¹⁸ אשר על הר הזיתים לא יעמוד הבנין. מתוך השערה זו הוסר הצלב וכך הוקם בנינם. מסבה זו הורידו שונאי הנוצרים הרבה צלבים“. — ידוע שתיאופניס, הנוצרי הקנא והאדוק הזה, מביא דברי הבל בגנותם של היהודים, ואם אמת הוא שיהודים התנו, או עכ"פ קבלו את החנינה, שמותר להם לבנות את בית מקדשם בהר הבית, איך אין הסופר היווני זה מדגיש את העובדה הזאת ואינו מראה על רוע לבם של היהודים ואינו מציין שמחשבתם הרעה נשארה מעל? אלא ודאי ידיעה כזאת לא הגיעה לאזניו, אם לא שנאמר, שבכוונה הסתיר גם המחשבה עצמה. ומה שלא הסתיר, הוא מזמת היהודים להוריד את הצלב מעל הכנסייה שעל הר הזיתים, וממקום אחר ידענו שהכנסייה עצמה נחרבה ונמחתה מעל פני האדמה¹⁹ — האין לחשוב שהיהודים מצדם דרשו שתהרס דוקא כנסייה זו מפני שבדעתם היה וכבר הורשה להם לקבוע את בית תפלתם על הר הזיתים? אם נכונה איפא השערת, יתאמת מעשה בית תפלתם של היהודים על הר הזיתים גם באופן זה. מכאן אמנם הסקנו מסקנה, כי באותה שעה היתה מריבה ותחרות מרובה בין שתי כתות „אהל־כתאב“, היהודים והנוצרים, דבר שיוצא ברור מתוך דבריו של תיאופניס (ועי' גם דבריו של הכרוניסטון הארמני־הנוצרי סיביוס. המרכאים ע"י שובה, שם), והוא דבר שמוכן מעצמו באותה שעה ובאותו מצב. וכל מגמתו של ההגמון סופריגניוס וקנאתו לדתו — לא הועילה לו.

עכשו הנני חוזר אל נקודת־המוצא שלי: אל ספורם של ג' טופסי ת"י; דורשים היו שהנוצרים יבדלו מהם — ונצחו. לאינו שעה מתאים וכוח כזה אם לא כשידם של

18) לדעתי הריסת כל הכנסייה במשמע, ו„צלב“ אינו אלא מליצה.

19) בזה יתאמת על צד היותר טוב מה שכתבתי (בס' השנה של א"י ב' וג'), תל אביב תרפ"ו עמ' 25) בפ' טכסט אחד שנהרסה כניסת Bleona. אח"כ מצאתי לענין זה מאמרים וחבורים רבים על הר הזיתים שעלולים הם להסביר ולקיים את דברי, אך אין כאן המקום להאריך.

היהודים תקיפה, לפי שעה, על הנוצרים! והר הזיתים, שהוא מקום הועד לפי ספור זה כבר נתון לרשותם של היהודים! מסגרת הספור הוא ענין לישו ולתלמידו, אולם לפי מסבותיו הוא חל בזמן ראשית התישבותם של היהודים בירושלים ולפי התנאים שהיוהו אז. בלאו הכי הרי הראיתי בספרי שעקרו ותמציתו של "ספר" ת"י נתהווה כבר משך המאה החמישית למספרם, והוכוח על הר הזיתים שלפנינו אינו אלא נספח והוספה לגוף הספר, וגם בבחינה זו יש בספר כמה עדויות חשובות.

כבוש הארץ ע"י הערבים עורר בודאי תקוות משיחיות בלבבות היהודים, ומתוך אותו הרגש נתחברו איאלה ספרים, שעל סוג האפוקליפטיקי יחשבו. לסוג זה שייך ביחוד ספר ז'רובבל; יינה בספר זה, אף לפי נוסחו הנודע מכבר, נזכר הר הזיתים בהדגשה יתרה (בית המדרש הוצ' ילינק ב' 57: "וירד הש"י בהר הזיתים... ויעלו לירושלים... ויערב לה' מנחת יהודה וישראל כבראשונה... וישמח מאד בהדר הבית הבנוי למעלה" — לפי התקופה שבוערת בקרבם!), אבל הרעיון מובלט עוד יותר לפי הנוסח שהוציא לאור ישראל לוי (R. E. J. ס"ח, 131 והלאה) ואשר הוא קובע את זמנו רק בשעת מלחמה זו, 635, ובצדק, שהרי נאמר בו בפירוש (שם 143): "ארמילוס (כנוי למלך רומי, בשעה זו הרקליוס)... הוא ימלוך על כולם ויבא ויעורר מלחמה בבקעת ארבל" (20) עם מלכי קידר ובני קדם ושלמה תהיה המלוכה ויעלה בכוחו ויכבוש את כל העולם כולו ומשם, ברבלה הוא אנטוכיא". והנה גם בנבואה זו נזכר הר הזיתים לאותו ענין (שם עמ' 139 ועמ' 141).

ועתה עלי לצרף לכל זה עוד חזיון אחד, והוא הטכסט שנתפרסם ע"י לוי גינצבורג ואשר הוא מצינו בשם "חזיון על המלחמה האחרונה" (גנוי שכטר א' 311), ואת החזיון אני מקבל, שהוא באמת, לדעת מחברו, המלחמה האחרונה, אבל לא מטעמי של המו"ל (שלפיו נכתבו הדברים בימי מסע הצלב הראשון כאשר נלכדה עכו ע"י הנוצרים אחרי מלחמה קשה עם הישמעאלים בשנת 1104 למנין הרגיל, אלא השעה היא המלחמה הגדולה והמכריעה בין עולם הנוצרות ובין "קרן זעירה" הצמחה עד למעלה. והנה כבר באמרו "ומלך (לא וימלך כנוסח ג') מערב חיילותיו בארץ יתחזקו (סרס ודרש: חיילותיו של מלך מערב יתחזקו, כמו שורה אחת מקודם), והעד הלשון "ומארץ יקטן יצא מלך ומחנותיו בארץ יחזקו" — ובאיה תקופה שייך לכנותם "יקטן" יותר משעה זו שבאמת מארץ יקטן = ערביא החלו לפרוץ? ובאמרו (שם): "ומבית התפלה עוד לא יודחקו" — הרי שגם לבעל חזיון זה העקר: זכות היהודים בבית התפלה! מכח שני הטעמים האלה אין לנו כי אם לקבוע זמן החזיון הזה גם כן לאותם הימים, היינו בראשית ממשלתם של הערבים בארץ. ופירוש הדברים: שוב, דהיינו עוד הפעם, לא יידחקו בני ישראל מן המקום הזה — לפי התקופה, מעל הר הבית, שהוא אמנם רק כנוי מליצה להר הזיתים, כמו שהראינו לדעת. או תהיה הכוונה: הגוים שוב לא יאסרו עליהם להתפלל בבתי כנסיותיהם, שהרי בסמוך מקודם נגזרה עליהם גזירת שמד גם לדבר זה! "וישראל מקריה יצאו" — ההנחה הקדומה לזה שהורשו לבא לשערי ירושלים (היא היא סתם קריה), וזהו מה שאירע באותם הימים. כמעט כל הערים הנזכרות ב"חזיון"

(20) בפ"י "בקעת ארבל" (השווה בית א' הושע י' י"ד) ע"י הפירושים ואוצרות המלין; ג' מקומות נקראו בשם זה (ע"י Thomsen לוקא סנסטא 24) וע"י עוד ערוך השלם א' 268 שמוכא בקעת ארבל מן ירוש' ברכ' א' ד"ב ע"ג וכצ"ל ביר' תענית פ"ד דס"ט ע"ב (לפנינו ארכל).

באות בחשבון רק באותה מלחמה²¹ ; שורחביל לכד את טבריא (= מעזיה של הטכסט הזה), וממילא גם שמרון הקרובה לה ; עכו עזה ואשקלון נלכדו ע"י מועאויה, וממילא גם אשדוד ; ובנוגע אל „בקעת עכו” — הלא באמת נפגשו שם חיילות הערבים עם חיילות הערבים, ובצפון הארץ ראינו את בקעת ארבל בתור שדה קטל. להמאמר (שם) „וישבי אנטוכיא ימרדו וישלימו” אין לג' פתרון נכון ולי אין פתרון נכון ; אבל כבר ידועה חשיבות עיר זו בקורות הימים ההם, ועכ"פ רק העיר הזאת נזכרה גם בת"י שעסקנו בו ובס' זרובבל שהבאנו (ע' לעיל). ועוד זאת יוכל להיות, שבני הדור ההוא עוד ידעו מאורעות ופרטים שלא ידענום אנחנו והם נעלמים מעיני כותבי ההיסטוריה.

(21) נסמכתי על R. Hartmann פלישתניא אונטר דען אראבערן (לייפציג 1915) עמ' 10 יכו'.